

שיחת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ש"פ משפטים, מבה"ח אדר, ה'תשכ"א

בלתי מוגה

יו"ל לש"פ משפטים, מבה"ח אדר, ה'תשס"ו

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ושש לבריאה

מאה ושלוש שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ולזכות

התאומות חינעא וחי' מושקא תחינה

לרגל הכנסם לעול המצוות

יום ד' פי משפטים, כ"ו שבט, ה'תשס"ו

נדפס על ידי ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' לוי וזוגתו מרת חנה שיחיו צירקינד

זקניהם

הרה"ת ר' שמחה ירחמיאל וזוגתו מרת פריידא חנה שיחיו צירקינד

וע"פ האמור יובן — שכוונת רש"י לרמז שע"י בירור הגשמיות
 שבתודש אדר, זוכים ל"מיסמך גאולה לגאולה"¹¹⁷, באופן ד"כימי צאתך
 מארץ מצרים אראנו נפלאות"¹¹⁸ — שיהי' הגילוי ד"ובשביעית גו",
 בגאולה העתידה, בקרוב ממש.

Published and Copyright 2006 by

VAAD HANOCHOS BLAHAK

788 Eastern Parkway Suite #408

Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610 • Fax. (718) 778-5776

E-mail: info@lahak.org

Internet: <http://www.lahak.org>

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5766 • 2006

Printed in the United States of America

נדפס בדפוס

The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237

(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס „ועד הנחות בלה"ק"

Tel. (718) 604-2610 Fax. (718) 778-5776

סדר ועימוד בתכנת „תג". הפצה בארצות-הברית: (718) 735-4585

וע"פ הידוע החילוק בין דרך החסידות לדרכים אחרות בעבודה, שבתורת החסידות מדובר אודות הענין ד"עזוב תעזוב עמו"¹⁰⁹, כפירוש הבעש"ט¹¹⁰ שצריך להפוך את הגוף עצמו שיהי' כלי לאלקות — הרי מובן, שבחודש אדר ניתן הכח לברר את הגוף ולהעלותו לקדושה.

וזהו גם שכללות ענינו של חודש אדר הוא "ונהפוך הוא"¹¹¹, הפיכת וביורר הענינים הגשמיים לקדושה. וכמבואר בט"ז בשם הלבוש¹¹², שהחילוק בין חנוכה לפורים הוא, שהנס דחנוכה הי' בנוגע להצלת הנפש, משא"כ הנס דפורים הי' בנוגע להצלת הגוף הגשמי — בהתאם להאמור שהעבודה דפורים היא בירור הגשמיות.

יז. ועפ"ז יש לבאר מ"ש בפרש"י "ניזיל בהדי" — בערכאות שלהם":

לכאורה אינו מובן: למאי נפק"מ היכן יעסוק בדין ודברים עם הגוי — ב"ערכאות שלהם", כבי"ד של ישראל בזמן שיד ישראל תקיפה, או סתם באמצע השוק ("אינמיטן גאָס")...? ובפרט שע"פ דין אסור לילך ל"ערכאות שלהם", כפי שלמדים¹¹³ מ"מ"ש "לפניהם", "ולא לפני עובדי כוכבים"!

והביאור בזה — ע"פ הידוע מ"ש בשל"ה¹¹⁴, ועוד יותר בספרי חסידות, ש"בכל דיבור ודיבור של רש"י יש בו נסתרים ענינים מופלאים כי חיבר החיבור שלו ברוה"ק כו" — שבדברי רש"י אלו נרמז החידוש שבחודש אדר, שמשנים והופכים את הגוף עצמו לקדושה, שזהו מ"ש רש"י "בערכאות שלהם", שגם "ערכאות שלהם" יסכימו שהצדק עם בני".

יח. וע"פ משנת"ל (ס"ז ואילך) שע"י בירור הגשמיות זוכים לגאולה העתידה — יובן דבר-פלא נוסף בדברי רש"י בסוגיא הנ"ל¹¹⁵:

על מאמר הגמרא "משנכנס אדר", פירש רש"י: "ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח". והקשו כל המפרשים¹¹⁶: מה שייכותו של חג הפסח לחודש אדר?

(109) פרשתנו כג, ה.
 (110) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
 (111) אסתר ט, א.
 (112) ושבט.
 (113) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 344 ואילך.
 (114) במס' שבועות שלו (קפא, א). וראה גם סה"ש תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).
 (115) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 344 ואילך.
 (116) ומהם: א"ר אר"ח סתרפ"ה סק"ח. שו"ת שאילת יעבץ ח"ב ספ"ח. ועוד.

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ משפטים, מבה"ח אדר, הננו מוציאים לאור שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח אדר ה'תשכ"א, הנחה בלתי מוגה (תדפיס מספר תורת מנחם — התוועדות כרך שלשים).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

יום ההילולא כ"ב שבט, ה'תשס"ו
 מאה ושלש שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע
 ברוקלין, נ.י.

כולהו יומין¹⁰², שבכללם ר"ח — יש מקום להתחיל בהענין ד"מרבין בשמחה" משבת מברכים¹⁰³.

ובפרט ע"פ הידוע¹⁰⁴ שברכת החודש בזמן הזה היא בדוגמת קידוש החודש בזמן ביהמ"ק (אף שאז הי' קידוש החודש ע"פ הראי', ואילו בזה"ז קביעת החודש היא ע"פ חשבון), ולכן נקבעה ברכת החודש ליום השבת דוקא כדי שתהי' בפרסום, כשם שקידוש החודש הי' נעשה בפרסום¹⁰⁵ — הרי כשם שבקידוש החודש היו מתחילים עניני החודש מיד לאחר הקידוש (שהרי קידוש החודש הי' ביום ר"ח עצמו), כן הוא בנוגע לברכת החודש בזה"ז, שמשבת מברכים ואילך מתחילים הגילויים של החודש הבא.

טז. בנוגע לענין "משנכנס אדר מרבין בשמחה", איתא בגמרא¹⁰⁶: "הלכך בר ישראל דאית לי' דינא בהדי נכרי .. באדר ליזיל בהדי' דבריא מזלי'".

והנה, ידוע שישנו גם "הגוי אשר בקרבך", שהוא הנפש הבהמית¹⁰⁷. — וכמסופר¹⁰⁸ אודות החסיד ר' שמואל מונקעס, שבבואו בפעם הראשונה לרבנו הזקן, באמצע הלילה, כאשר כל בתי העיירה היו שרויים בעלטה, נתיישב בדעתו, שבודאי רבנו הזקן לומד עדיין ומסתמא בביתו דולק עדיין אור, והלך לבית רבנו הזקן ודפק בדלת. כיון שבני הבית היו כבר ישנים, פתח לו רבנו הזקן בעצמו את הדלת, ושאלו "מה רצונך?" או "מה דרוש לך?" — לא שמעתי הלשון בדיוק — ואחרי אריכות דברים שהיתה ביניהם, אמר לו רבנו הזקן: "יכול אני לקרוא לגוי המשרת בבית שיגרש אותך". נענה ר' שמואל ואמר: "רבי! מיין גוי איז גרעסער פון אייער גוי! ... ומזה התחילה התקשרותו של ר' שמואל מונקעס אל רבנו הזקן. —

ומזה מובן, שחודש אדר הוא חודש מסוגל להצלחה גם בנוגע להדין ודברים ("אויס'טענה'ן זיך") עם "הגוי אשר בקרבך" לנצחו כו'.

(106) תענית שם, ריש ע"ב — ע"פ גירסת העי'.

(107) ראה שבת קה, ב. תו"א בראשית ב.

(108) לקו"ת תבוא מב, ב. דרושי שמע"צ צ, ד.

(104) ראה לקו"ש ח"ט ע' 187 ואילך.

(105) קובץ מכתבים לתהלים אהל יוסף יצחק ע' 218. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ז ע' עד. שם ע' ג.

(106) ראה גם תו"מ חכ"א ע' 78. וש"נ.

(107) ראה גם תו"מ חכ"א ע' 78. וש"נ.

(108) ראה גם תו"מ חכ"א ע' 78. וש"נ.

(102) זח"ב סג, ב. פח, א.

(103) ראה גם שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח וער"ח אדר דאשתקד סי"ב (תו"מ חכ"ז ע' 389 ואילך). וש"נ.

(104) ראה לקו"ש ח"ט ע' 187 ואילך.

(105) קובץ מכתבים לתהלים אהל יוסף יצחק ע' 218. אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ז ע' עד. שם ע' ג.

(106) ראה גם תו"מ חכ"ז ע' 209. וש"נ.

(107) ראה שכלי הלקט השלם סק"ע.

(108) ראה גם תו"מ חכ"א ע' 78. וש"נ.

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח אדר ה'תשכ"א.

בלתי מוגה

א. לאחר מתן תורה שענינו הוא המשכה מלמעלה למטה (כמודגש בלשוני' "נותן התורה", בדרך מתנה, ש"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"², כלומר שהנתינה אינה לפי כח וערך המקבל אלא לפי כח הנותן) — התחיל ענין העבודה מלמטה למעלה, שזוהי התכלית שתהי' עבודה מצד המטה, ואז התחילו הציוויים שנאמרו לאחר מ"ת, שהם ציוויים בנוגע לאופן הנהגת הנבראים.

ובפרטיות³:

הציווי הראשון שלאחר מ"ת הוא — "לא תעשון אתי גוי"⁴, וכמדובר בהתוועדות יו"ד שבט⁵, שכיון שהעדר קודם ליש ורקבון קודם לצמיחה, לכן הציווי הראשון הוא ענין של שלילה והעדר, והו"ע ההרגש ד"אין עוד מלבדו"⁶ (ולכן, ברשימת השיחה בענין זה⁷ לא נזכר סיום הכתוב "אלקי כסף ואלקי זהב", כמשנת"ל בארוכה).

ולאח"ז בא הציווי "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך גוי"⁸ — זביחת עניני העליות והשלמות הנעשים ע"י תומ"צ⁹, דאף שהם מציאות דקדושה (שהרי אי אפשר שמעניני תומ"צ יהי' מציאות דלעו"ז, אלא מציאות דקדושה), מ"מ, גם במציאות דקדושה צריך להיות ענין הזביחה והביטול.

ושני ציוויים אלו ("לא תעשון אתי גוי" ו"מזבח אדמה תעשה לי גוי") הם כללות ענין העבודה שלאחר מ"ת (לא הענין דמ"ת מלמעלה למטה, אלא עבודת הנבראים מלמטה למעלה), שעל ידה דוקא נשלמת הכוונה, ועל זה — על עבודת הקרבנות, שהיא המצוה הראשונה שלאחר מ"ת — נאמר⁹ "ריח ניחוח", "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"¹⁰.

סמ"ח ואילך (לעיל ע' 88 ואילך).

(6) ואתחנן ד, לה.

(7) סה"ש תרצ"ט ס"ע 337 ואילך.

(8) יתרו שם, כא.

(9) ויקרא א, ט. פינחס כח, ח.

(10) תו"כ ופרש"י ויקרא שם. ספרי

ופרש"י פינחס שם.

(1) נוסח ברכות התורה.

(2) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.

(3) ראה גם שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח

וער"ח אדר דאשתקד בתחלתה (תו"מ חכ"ז ע' 382 ואילך).

(4) יתרו כ, כ.

(5) שיחת מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט

היא לפני תורתו של משיח⁹⁴), היא דוקא ע"י "ותלמודו בידו" — לימוד נגלה דתורה עכשיו⁹⁵.

וזהו קישור ב' הדרשות שבפסוק "אשר תשים לפניהם" — שע"י קיום הענין ד"תשים לפניהם" בגליא דתורה ("חייב להראות לו פנים" ועד ש"משימו בלבם", כפירוש הבבלי) באים לידי גילוי פנימיות התורה (כפירוש הירושלמי).

וכיון שכל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתנו עכשיו⁹⁶ — צריך להיות הגילוי דפנימיות התורה גם עכשיו.

וגילוי זה התחיל ע"י רשב"י, שגילה פנימיות התורה לכל, אלא שלאח"ז (מצד כמה סיבות) נתעלם הענין. ולאח"ז ע"י האריז"ל הי' הגילוי ליחדי סגולה⁹⁷, ולאח"ז ע"י הבעש"ט הי' הגילוי לכל, ועד אדמו"ר הזקן, שעל ידו התחיל קיום הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה"⁹⁸.

ועאכ"כ בתקופה זו, הסמוכה לביאת המשיח — בודאי יש להפיץ את מעיינות תורת החסידות בכל מקום ומקום, כי לאחר כל הגליות וגזירות שעברו על בני, נעשו כבר הכל כשרים ומוכשרים לגילוי פנימיות התורה.

וע"י הפצת המעיינות עכשיו יקויים בקרוב ממש הענין ד"ישקני מנשיקות פיהו"⁹⁹, "לבאר להם סוד טעמי ומסתר צפונותי"¹⁰⁰, שהו"ע טעמי תורה שיתגלו לעתיד.

* * *

יד. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה זה יתנו גו'.

* * *

טו. בנוגע לחודש אדר — שמתברך ביום הש"ק זה — אמרו רז"ל¹⁰¹ "משנכנס אדר מרבין בשמחה".

ואף שענין זה מתחיל לכאורה מר"ח אדר, מ"מ, כיון שבשבת מברכים את כל ימי החודש, ובפרט מצד הענין דשבת "מיני מתברכין

(94) קה"ר רפ"ב. פי"א, ח.
 (95) ראה תו"מ חכ"א ע' 226. וש"נ.
 (96) תניא רפ"ז.
 (97) ראה גם תניא אגה"ק רסכ"ו (קמב),
 (98) פרש"י עה"פ.
 (99) שה"ש א, ב.
 (100) פרש"י עה"פ.
 (101) תענית כט, סע"א.
 (94) ראה סה"ש תורת שלום ס"ע 112 ואילך.
 (99) שה"ש א, ב.
 (100) פרש"י עה"פ.
 (101) תענית כט, סע"א.
 (11) זהר הובא בתניא פ"ד, רפכ"ג. וראה
 זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא), שם.
 (12) תכ"ב (סד, א). ועוד.
 (13) ראה תקו"ז ת"ל (עד, סע"א). תניא
 שם.
 (14) תניא שם (כח, סע"ב).
 (15) עירובין נד, ב (ובפרש"י).
 (12) פרשתנו עה, ג.
 (14) תכ"ב (סד, א). ועוד.
 (15) עירובין נד, ב (ובפרש"י).

ב. ולאחרי שני ציוויים אלו מתחיל בפרשתנו — "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם":

"משפטים" — הו"ע התורה, שהיא למעלה מענין המצוות, כי, "אורייתא וקוב"ה כולא חד"¹¹, ועז"נ "אשר תשים לפניהם", דקאי על פנימיות א"ס (כמבואר בתו"א¹²), שמצד ענין הפנימיות אין מקום להתחלקות, אלא "כולא חד".

והענין בזה:

מצוות — הם "אברים דמלכא"¹³, ובחי' מרכבה, בדוגמת מרכבה שהיא בטלה להרוכב, ואין לה רצון ותענוג משלה כלל, אבל אעפ"כ, הרי זה רק מרכבה, ולא הרוכב, שאינה מיוחדת עם הרוכב;

ולמעלה מזה הו"ע התורה, שנוסף על מעלתה בענין המצוות גופא, שרמ"ח פיקודין הם רמ"ח אברים¹³, ואילו התורה היא בחי' המוח שלמעלה משאר האברים, ישנה גם המעלה מצד התורה עצמה, שלמעלה מענין המצוות והאברים — ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד" ("ולא אברין דמלכא לחוד כפיקודין"¹⁴).

ג. כל ענין בפנימיות התורה מתבטא גם בנגלה דתורה, וכן הוא בענין ד"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", שישנו גם בנגלה דתורה.

ובהקדמה:

איתא בגמרא¹⁵: "מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו, שנאמר כו' .. ומניין עד שתהא סדורה בפיהם, שנאמר כו' .. ומניין שחייב להראות לו פנים (ללמדו לתת טעם בדבריו), שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם).

כלומר: החיוב "לשנות לתלמידו עד שילמדנו" ו"עד שתהא סדורה בפיהם" — למדים מפסוקים אחרים, ויש מקום לקס"ד שיכולים להסתפק בכך; ועל זה בא הלימוד מהכתוב "אשר תשים לפניהם", "שחייב להראות לו פנים", "לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם".

ד. דין זה הובא גם בשו"ע רבינו הזקן (שמעלתו על שו"ע הב"י היא, שמביא גם הטעם לכל הלכה, כמבואר בהקדמת השו"ע), בהלכות

תלמוד תורה¹⁶, אלא שרבינו הזקן מוסיף: "(צריך אתה לשום לפנים טעם המיישב תלמודם) ומשימו בלבם"¹⁷.

ולכאורה הוספה זו אינה מובנת כלל, שהרי המדובר הוא בענין של הבנה בשכל, ומהי השייכות ללב ("ומשימו בלבם"), שהוא משכן המדות? וכיו"ב מצינו בילקוט¹⁸: "שהי' שלמה מחפש ואומר היכן היא החכמה מצוי', ר' אליעזר אומר בראש, ר' יהושע אומר בלב", ומסיק, "נמצאת אומר שדוד תפס כדברי ר' אליעזר ושלמה תפס כדברי ר' יהושע". וגם כאן נשאלת השאלה: מהי השייכות של שכל ללב?

אך הענין — כמ"ש במאמר "פתח אליהו"¹⁹ "חכמה מוחא . . בינה לבא כו":

ידוע²⁰ החידוש של בינה על חכמה — שחכמה היא נקודה בלבד, משא"כ בינה ענינה פירוט הענין לפרטיו, עד שנקלט באדם בפנימיותו. וזהו "בינה לבא", כי הבחינה על קליטת השכל בפנימיות האדם, היא, דוקא ע"י המשכתו גם במדות שבלב, וכמאמרי²¹ "אין חכם כבעל הנסיון".

וכידוע בענין "יודעת היום והשכות אל לבבך כי הוי' הוא האלקים גו"²² — שלא די בעצם הידיעה ש"הוי' הוא האלקים", אלא צ"ל ההשבה אל הלב, והשבה זו היא המאמתת שגם הידיעה היתה ידיעה אמיתית.

וזהו גם החילוק ש"דוד תפס כדברי ר' אליעזר" (שהחכמה מצוי' בראש) ו"שלמה תפס כדברי ר' יהושע" (שהחכמה מצוי' בלב) — כי החילוק שבין דוד ושלמה הוא שדוד הוא בחי' מוח, ושלמה הוא בחי' לב, כמובן מסדר הדורות שדוד בא לפני שלמה, לפי שענינו של דוד הוא הכנה לענינו של שלמה, וכפי שמצינו בנוגע לביהמ"ק (שהו"ע כללות ההשתלשלות²³), שדוד הכין את כל הענינים הדרושים כו"²⁴, אבל בנין ביהמ"ק בפועל הי' ע"י שלמה דוקא, ונמצא, שדוד הו"ע המוח, שהוא הכנה להמשכה בלב, שזהו ענינו של שלמה. ומזה גופא שאצל שלמה נמשך הדבר גם בלב, מוכח, שההכנה של דוד היתה הכנה אמיתית.

(16) פ"ד הי"ח.
 (17) ראה גם תו"מ סה"מ אדר ע' ח. שם
 ע' יט הערה 21.
 (18) יל"ש ריש משלי (רמו תחקט). הובא
 באוה"ת ויקהל ע' ב'קפה. ע' ב'רה. ועוד.
 (19) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
 (20) ראה תניא פ"ג.
 (21) ראה עקידה פ' נח. מעבר יבוק ש"ב.
 וראה גם תו"מ חכ"ד ע' 273. וש"נ.
 (22) ואתחנן ד, לט. וראה אוה"ת שם.
 ועוד.
 (23) ראה אוה"ת שם ע' ב'קצה. וש"נ.
 (24) ראה דברי הימים-א, כב, ג. דברי
 הימים-ב, ו.

הדרשה שבירושלמי היא בנוגע ללימוד פנימיות התורה, וכדאיתא בסמ"ג²⁵ בפירוש דברי הירושלמי: "מה הפנימה הזאת אינה נגלית לכל ברי' כך אין לך רשות לשקע עצמך על דברי תורה לגלות דו"י".

יג. אמנם, ע"פ משנת"ל (בהתוועדות יו"ד שבט"ס²⁶) — על יסוד מאמר הגמרא²⁷ "שעטנו כתיב, עד שיהי' שוע טווי ונוז", שלשתם יחד דוקא, "מדאפקינהו רחמנא בחדא לישנא" — שכאשר ישנם כמה דרשות ופירושים בתיבה אחת בתורה הרי הם קשורים זה לזה, מובן, שב' הדרשות שנאמרו בפסוק זה — הדרשה שבבבלי בנוגע לגליא דתורה והדרשה שבירושלמי בנוגע לפנימיות התורה — קשורות זו לזו.

והענין בזה:

ידוע שפנימיות התורה היא בחי' נשמה לגליא דתורה, כדאיתא בזהר פרשת בהעלותך²⁸. ומזה מובן, שכשם שבנשמה וגוף כפשוטו, ככל שניתוסף יותר בהנשמה, ניתוסף עי"ז יותר חיות בהגוף, כן הוא בנדו"ד, שע"י לימוד פנימיות התורה ניתוסף גם בגליא דתורה²⁹.

[ולמעשה, שזהו אחד מהענינים שבהם דעת הגאון מוילנא — כנדפס בפירושו למשלי³⁰ — היא כדעת רבנו הזקן, שאי אפשר לפסוק הלכה בנגלה דתורה לאשורה כל זמן שלא יודעים הלכה זו בפנימיות התורה.

ובאמת הרי זה כבר נדפס בירושלמי (ובתוס' בבבלי), שדורש פסוק זה בנוגע ללימוד פנימיות התורה, וכיון שבבבלי נדרש פסוק זה בנוגע ללימוד נגלה דתורה, הרי מובן ששניהם קשורים זה לזה, דהיינו שלימוד פנימיות התורה מוסיף בלימוד גליא דתורה].

ועד"ז לאידך גיסא — שלימוד גליא דתורה מוסיף בפנימיות התורה, כמארז"ל³¹ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", היינו, שהדרך לבוא לידי גילוי פנימיות התורה שבגן-עדן, עד לגילוי פנימיות התורה שע"י משיח (שכל התורה דעכשיו, ואפילו פנימיות התורה דעכשיו, "הבל

(87) מ"ע יב. הובא בציון ירושלים
 ירושלמי שם.
 (88) שיחת מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט
 סט"ז (לעיל ע' 62).
 (89) נדה סא, ב. וש"נ.
 (90) ח"ג קנב, א.
 (91) ראה גם תו"מ ח"ז ע' 48.
 (92) ב, ט. ד, כב. ה, יח. ז, יב. וראה גם
 מכתב כ"ו כסלו שנה זו (אג"ק ח"כ ע' פד).
 שם חכ"ג ע' נו. וש"נ.
 (93) פסחים נ, א. וש"נ.

ה"עבד עברי" — שכבר "כלו כל הקיצין"⁸¹, ואין על מה להמתין עוד, ובין כך ובין כך "דיו לאבל שיעמוד באבלו"⁸¹, וכבר צריך להיות קיום היעוד "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו'", בגאולה העתידה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

יב. ע"פ המבואר לעיל, יובן גם מ"ש בירושלמי"⁸² (והובא גם בתוס' בבבלי⁸³) על הפסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", שמפרש "תשים" מלשון סימה ואוצר: "תני ר"ש בן יוחאי . . מה הסימה הזאת אינה נגלית לכל ברי', כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשרין".

ולכאורה, דרשת הירושלמי היא להיפך מדרשת הבבלי הנ"ל, "שחייב להראות לו פנים", דהיינו שצ"ל ענין ההסברה והגילוי (ועד ש"משימו בלבם"), ואילו דרשת הירושלמי היא להיפך!?

וביותר אינו מובן, שבעל המאמר בירושלמי הוא רשב"י, שענינו גילוי התורה — גם פנימיות התורה — לכל, וכידוע⁸⁴ בפירוש הלשון "פתח ר' שמעון", שרשב"י פתח את הצינור דפנימיות התורה שיהי' בגילוי לכל, ואעפ"כ, דוקא רשב"י דורש מפסוק זה שצ"ל ענין ההעלם? והביאור בזה — דהיא הנותנת:

כיון שענינו של רשב"י הוא גילוי פנימיות התורה, לכן דורש את הכתוב בנוגע לפנימיות התורה — שבזה ישנו התנאי שצ"ל "לפני בני אדם כשרין", דהיינו שיש צורך באיזו הכשרה לזה. — בנגלה דתורה, הרי התינוק "משיתחיל לדבר אביו מלמדו תורה כו"⁸⁵, ומלמדו את האותיות והנקודות שבתורה, משא"כ פנימיות התורה — הרי מובן שלא שייך ללמדה לתינוק, אלא יש צורך בהכשרה כו"⁸⁶.

ונמצא, שהדרשה שבבבלי היא בנוגע ללימוד גליא דתורה, שבזה צ"ל הגילוי ד"חייב להראות לו פנים", ועד ש"משימו בלבם"; ואילו

(81) סנהדרין צו, ב.
 (82) ע"ז פ"ב סה"ז (ובפני משה שם).
 (83) תוד"ה מ"ש — ע"ז לה, רע"א.
 (84) ראה אמ"ב שער הק"ש פ"ז (נה, א).
 דרך חיים (שער התשובה) לג, רע"א. אוה"ת
 נ"ך (כרך ג) ע' ארנג. סה"מ תרע"ח ע' רפג.
 תרפ"א ע' רצט. תרפ"ה ע' רמה. תפר"ח ע'
 קב.
 (85) סוכה מב, סע"א. רמב"ם הל' ת"ת
 פ"א ה"ו. טושו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ה. הל' ת"ת
 לאדה"ז בתחלתו.
 (86) ראה גם תו"מ חכ"ד ע' 274.

ולכן:

כאשר רבינו הזקן מבאר אופן הלימוד עם התלמידים — כותב לכל לראש: "שונה וחוזר הדבר כמה פעמים"¹¹⁹,

— [במכילתא²⁵ איתא "שנה ושלש ורבע (ד' פעמים) עד שילמדו", כיון שכך הי' סדר הלימוד אצל משה רבינו²⁶, אבל רבנו הזקן כותב "כמה פעמים", כשם שבגמרא נאמר רק "לשנות לתלמידו עד שילמדנו" (מבלי לפרט מספר הפעמים) — כי, מצד מיעוט הדורות יש צורך לחזור ולשנות יותר פעמים.

וע"ד החילוק בין המשנה לברייתא, שהמשנה נכתבה באופן ד"לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה"²⁷, ונכללים בה כל הענינים שנתפרשו לאח"ז בברייתא (וכמאמר אילפא²⁸ "אי איכא דשאל לי במתניתא דר' חייא ור' אושעיא ולא פשיטנא לי' ממתניתין כו"), אלא שמצד מיעוט הלכות כו' הוצרכו לפרש הדברים בברייתא באריכות יותר. ועד"ז הוא החילוק בין המכילתא לגמרא] —

ועד שמסיים: "ומשימו בלבם", היינו, שהסברת וקליטת הענינים בפנימיות צריכה להיות עד כדי כך שיביא גם לידי ענין הנוגע למדות שבלב, שזוהי נטיית השכל לזכות או לחוב.

ה. אך²⁹ לכאורה אינו מובן מדוע הדין ד"אשר תשים לפניהם" (ללמד את טעם ההלכה) נאמר ביחס ל"משפטים" דוקא, ולא בחלק אחר בתורה, שבו החידוש שבדבר גדול יותר:

ידוע³⁰, שכללות התורה נחלקת לג' חלקים — משפטים, עדות וחוקים: משפטים הם המצוות שהשכל מחייבם (כמארוז"ל³¹ "אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה כו", וכמ"ש³² "מלפנו מבהמות ארץ"); עדות הם המצוות שהשכל אינו מחייבם מצד עצמו, אבל אעפ"כ הם מתקבלים על השכל, כמו המצוות שהם "זכר ליציאת מצרים", שהרי מתקבל בשכל שיש להודות להקב"ה על יציאת מצרים ולא להיות כפוי טובה; ואילו חוקים הם מצוות שאין להם מקום

(25) ריש פרשתנו.
 (26) ראה עירובין שם. הובא בפרש"י שבט שנה זו (אג"ק ח"כ ס"ע קמה ואילך).
 (30) ראה רמב"ן ואתחנן ו, כ. הנסמן בתו"מ סה"מ תמוז ס"ע יג.
 (27) פסחים ג, ב. וש"נ.
 (28) תענית כא, א. וש"נ.
 (29) בהבא לקמן — ראה גם מכתב כ' ע"ז פ"ב סה"ז (ובפני משה שם).
 (83) תוד"ה מ"ש — ע"ז לה, רע"א.
 (84) ראה אמ"ב שער הק"ש פ"ז (נה, א).
 דרך חיים (שער התשובה) לג, רע"א. אוה"ת
 נ"ך (כרך ג) ע' ארנג. סה"מ תרע"ח ע' רפג.
 תרפ"א ע' רצט. תרפ"ה ע' רמה. תפר"ח ע'
 קב.
 (85) סוכה מב, סע"א. רמב"ם הל' ת"ת
 פ"א ה"ו. טושו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ה. הל' ת"ת
 לאדה"ז בתחלתו.
 (86) ראה גם תו"מ חכ"ד ע' 274.

בשכל כלל, שהרי מצד השכל — "אומות העולם מונין את ישראל כו"³³, אלא ש"חוקה חקקתי גזירה גזרתי"³⁴.

והנה, ע"פ שכל, הדין ד"אשר תשים לפניהם" שייך יותר בנוגע למשפטים, או אפילו בנוגע לעדות — דכיון שהם ענינים שניתנו בשכל, יש יותר מקום "להראות לו פנים" ולהסבירם בשכל; משא"כ בחוקים שלא ניתנו להבנה בשכל האדם, לא שייך כ"כ הענין ד"להסביר לו פנים". אבל האמת היא, שהדין ד"אשר תשים לפניהם" הוא בכל חלקי התורה, גם בחלק החוקים, שצריך להסביר ולפרט את כל דיני החוקים על כל הפרטים שבהם.

וא"כ, אינו מובן: מדוע כתבה תורה הדין ד"אשר תשים לפניהם" בשייכות למשפטים, שמהם אי אפשר ללמוד בנוגע לעדות ולחוקים — לכאורה הי' ראוי יותר לכתוב דין זה בשייכות לחוקים, ובמילא היינו יודעים זאת בקל-וחומר גם בנוגע לעדות ולמשפטים?

[ואין לתרץ שמ"ש כאן "משפטים" קאי על כללות דיני התורה (כפי שמצינו בכ"מ שכללות דיני התורה נקראו בשם השייך בעיקרו לסוג אחד בלבד³⁵) — שהרי אנו רואים שבכל המשך הפרשה מדובר אודות דינים שיש להם מקום בשכל].

ו. אמנם, קושיא זו היא בפירוש הפסוק "אשר תשים לפניהם" ע"פ נגלה דתורה; משא"כ לפירוש פנימיות התורה, ש"לפניהם" קאי על פנימיות אין סוף (כנ"ל ס"ב), הרי מובן שהחלק בתורה שבו צריך להבהיר ענין זה הוא חלק המשפטים דוקא:

בנוגע לחוקים — כיון שאין להם מקום מצד השכל, ועד ש"אומות העולם מונין את ישראל": כיצד עושים אתם מעשים כאלו שאין להם מקום בשכל, אפילו בשכל שלכם, הרי מובן, שקיום החוקים הוא רק מצד התקשרותם של ישראל עם פנימיות א"ס;

אבל בנוגע לעדות, ובפרט בנוגע למשפטים — הרי כיון ש"אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול כו"³⁶, יש צורך להבהיר שקיום המצוות הוא "לפניהם", שכן, הן אמת שאלמלא לא ניתנה תורה היינו מקיימים המצוות מצד השכל, הרי זה רק אלמלא לא ניתנה

(33) פרש"י ר"פ חוקת. (34) תנחומא חוקת ג. במדבר"ר פ"י"ט. (35) ראה גם סד"ה ויקם עדות ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ריש ע' 58).

"שש שנים" קאי בכלל על "שית אלפי שנים"³⁷, ובפרטיות יותר — על ששת ימי החול, שבהם צריכה להיות העבודה בל"ט מלאכות, שאף שהן "עובדין דחול", מ"מ, ממשיכים בהם אלקות. וזהו כללות התיקון על הירידה שלאחרי מתן-תורה, שתכליתה היא בשביל עבודת הבריורים ועליית הדברים הגשמיים, שהיא הכוונה העליונה (כנ"ל ס"ו), ש"נעוץ תחלתן בסופן".

ועד"ז בכללות ה"שית אלפי שנים" — שבתחלתם הי' חטא עץ הדעת, שגם הוא הי' באופן של גניבה, כמ"ש³⁸ "ויתחבא האדם גו"³⁹, שחשב שאדם העליון אינו רואהו, כגנב שאומר "שלא יראני אדם" (ולא כגולן שאינו מתפעל מבני-אדם), וכמובן גם מזה שמיד לאח"ז התחרט והבין ש"מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה"⁴⁰; והתיקון לזה הי' "לעבדה ולשמרה"⁴¹ — כללות העבודה ד"שית אלפי שנים", "שש שנים יעבוד".

וע"ז התיקון — יהי' לאח"ז הגילוי ד"ובשביעית גו"⁴², גילוי אלקות גם בדברים התחתונים ("וראו כל בשר"⁴³).

וכשם שהנתינת כח על תיקון הירידה היא ממש רבינו (כנ"ל בפירוש התחלת הכתוב "כי תקנה"), כך גם הגילוי דלעתיד ("ובשביעית גו"), שהוא גמר התיקון, קשור עם משה רבינו — שהרי "גואל ראשון הוא גואל אחרון"⁴⁴, ו"משה" בגימטריא "שילה"⁴⁵ (וכידוע שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר בזה⁴⁶), והיינו, שלעת"ל תתחבר נשמת משה בנשמת משיח⁴⁷.

יא. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א):

איתא בגמרא⁴⁸: "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו".

וכן הוא גם בנוגע להקב"ה כביכול, כמארו"ל⁴⁹ "צדיק גוזר והקב"ה מקיים", "הקב"ה גוזר וצדיק מבטל"⁵⁰, ובכלל זה גם הגזירה שגזור

(71) בראשית ג, ה. (72) פרש"י שם, ז. — מב"ר פ"ט, ו. (73) שם ב, טו. (74) ראה שמור"ר פ"ב, ד"ו. זח"א רנג, א. (75) שעה"פ ויחי מט, יו"ד. תו"א פרשתנו עה, ב. (76) זהר שם. בעה"ט ויחי שם. שעה"פ שם. ועוד. (77) ראה תו"מ חכ"ג ס"ע 55. וש"נ. (78) קידושין כ, א. וש"נ. (79) ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. שבת נט, ב. תנחומא וירא יט. (80) ראה מו"ק טז, ב (וש"נ). תנחומא תבוא א.

וביראה וברתת ובזיע, אבל מצד ההעלם נדמה לאדם שעכשיו אין זה כמו בשעת מ"ת ממש, וממילא חסר אצלו ענין האימה והיראה כו', וזהו ענין הגניבה].

ולאחרי הירידה בבחי' עבד עברי, עלולה להיות הירידה גם בבחי' עבד כנעני, כמ"ש⁶³ "וקם העם הזה וזנה אחרי גו".

וכיון שבשעת מ"ת ידע כבר הקב"ה אודות הירידה שתהי' לאח"ז, תחלה בבחי' עבד עברי ולאח"ז גם בבחי' עבד כנעני כו' — לכן הקדימה התורה את העצה והתיקון לזה, שזהו תוכן הדין הראשון בפרשת משפטים: "כי תקנה עבד עברי גו", שזהו התיקון לענין הגניבה ע"י כללות ענין התשובה, שעל ידה נעקר החטא למפרע, ועד שנעשה רצוי כמו קודם החטא ועוד יותר.

ולהעיר, שענין זה שייך אצל בני דוקא: בנוגע לענין התשובה שמצינו באנשי נינוה⁶⁴ — ידועה הקושיא כיצד שייך ענין התשובה אצל אוה"ע⁶⁵, והביאור בזה — שהתשובה הועילה להם רק בנוגע למחילת העונש מכאן ולהבא; ואילו אצל בני — מועלת התשובה גם למפרע, ועד ש"זדונות נעשו לו כזכיות"⁶⁶, שזהו מצד התקשרותם עם שם הוי' — "הי' הוה ויהי' כאחד"⁶⁷, שבמדריגה זו אין הגבלות הזמן כלל⁶⁸.

י. ועז"נ "כי תקנה עבד עברי גו", לשון יחיד⁴⁷:

לכאורה אינו מובן מ"ש "כי תקנה" לשון יחיד — דהול"ל "כי תקנו", לשון רבים, וכמ"ש לפני"ז "לפניהם", לשון רבים?

והביאור בזה — שתיבת "תקנה" קאי על מ"ש לפני"ז "אשר תשים", שזהו משה, (כולל גם בחי' משה שבכא"א מישראל, ע"י "אתפשטותא דמשה (ש)בכל דרא ודרא"⁶⁹), שממנו נמשך נתינת-כח על ענין התיקון והתשובה, להיותו בחי' ממוצע המחבר — "אנכי עומד בין הוי' ובניכם"⁷⁰.

וענין התיקון והתשובה הוא — "שש שנים יעבוד":

(63) וילך לא, טז.
 (64) יונה ג, ה ואילך.
 (65) ראה נחומא האזינו ד. עש"מ אוה"ע סי"ז סק"ט (ע' שמט ואילך). וש"נ. וראה גם ת"ר חכ"ח ריש ע' 292.
 (66) בית אלקים (להמבטיט) שער התשובה פי"ג.
 (67) יומא פו, ב.
 (68) ראה ספר הערכים חב"ד (כרך ב) ערך אוה"ע סי"ז סק"ט (ע' שמט ואילך). וש"נ.
 (69) תקו"ז תס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א).
 (70) ואתחנן ה, ה. וראה סה"ש תורת שלום ע' 158.

תורה, אבל לאחר שניתנה תורה — תובעת התורה שגם קיום המשפטים יהי' (לא מצד השכל, אלא) מצד התורה — "לפניהם".

וזהו שמאריך כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמר³⁶, שתובעים מכא"א שני ענינים: מחד גיסא תובעים שקיום החוקים יהי' מתוך עריכות ("געשמאק") כמו קיום המשפטים (כפי שאנו רואים שכאשר אדם עושה דבר ע"פ שכל, יש לו "געשמאק" בדבר); ולאידך גיסא תובעים שקיום המשפטים יהי' מצד קבלת-עול כמו קיום החוקים.

ודוקא ע"י ענין זה — המשכת הענין ד"לפניהם", פנימיות אין סוף, עד למטה מטה, בענין המשפטים, שהם ענינים שבשכל אנושי, ועד לענינים שמתאימים אפילו ע"פ שכל הבהמה ("מלפנו מבהמות ארץ") — באה לידי פועל תכלית הכוונה, כיון ש"נעוץ תחילתן בסופן וסופן בתחילתן"³⁷.

וזהו גם הקישור בין פירוש החסידות (ש"לפניהם" קאי על פנימיות א"ס) להפירוש שבגמרא ובשו"ע ("שחייב להראות לו פנים")³⁸ — כי גם ע"פ נגלה הענין ד"לפניהם" הוא המשכת עניני התורה בהשגה והסברה ממש, ועד שימושך גם במדות שבלב (כנ"ל מהלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן), ו"עד שתהא סדורה בפיהם", דקאי על אותיות הדיבור שהם בחי' תחתונה — שגם בבחי' זו צ"ל המשכת התורה, כמ"ש³⁹ "כי חיים הם למוציאיהם", "למוציאיהם בפה"⁴⁰.

ז. וממשיך בכתוב⁴¹, "כי תקנה עבד עברי גו' ובשביעית יצא לחפשי חנם":

"ובשביעית" — קאי (בכלל) על אלף השביעי⁴², כללות הגילוי דלעתיד, שאז יקויים היעוד⁴³ ד"ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו", וכפירוש אדמו"ר האמצעי⁴⁴ ש"אפילו בהמות וחיות יכירו את בוראם".
 [וכבר הי' לעולמים מעין זה, כידוע הסיפור⁴⁵ אודות הבעש"ט,

(36) ד"ה למען דעת תר"ץ פ"ה (סה"מ קונטרסים ח"א פד, א). ד"ה הוי' לי בעוזרי תרצ"א (תרפ"ז) פ"ג (שם קפ, סע"א. תרפ"ז ע' רג). סה"מ אידיש ע' 46. ועוד.
 (37) ספר יצירה פ"א מ"ז.
 (38) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 895 ואילך.
 (39) משלי ד, כב.
 (40) עירובין נד, רע"א.
 (41) פרשתנו כא, ב.
 (42) ראה תו"א פרשתנו עו, א.
 (43) ישעי' מ, ה.
 (44) תו"ח תולדות טז [קנו], א. בשלח רפ, א (בהוצאה החדשה — ח"א קצה, ד). תצוה תעה, ב. תפב, א (שם — ח"ב שכה, ב. שכת, ב). מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ע' רסט. נ"ך ע' שפא. ועוד.
 (45) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות תשנ"א. וש"נ.

שהתפלל בשדה, והעזים נעמדו על רגליהם כו', כיון שתפלתו חדרה גם בהם ("עס האָט זיי דערנומען"), עד שנתבטלו ממהותם: "זיי זיינען געוואָרן אויס ציגן".

וכיצד נעשה גילוי זה — ע"י הקדמת העבודה ד"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", המשכת הענין ד"לפניהם" (פנימיות א"ס) גם למטה, עד למדרגת חיות ובהמות ("מלפנו מבהמות ארץ"), וע"י העבודה ד"כי תקנה עבד עברי" (כפי שיתבאר לקמן) במשך התקופה ד"שש שנים יעבוד", דקאי על "שית אלפי שנים"⁴⁶.

וזהו ביאור כללות המשך הענינים בפרשיות אלו: תחלה — הענין דמ"ת, המשכה מלמעלה למטה; לאח"ז — תכלית הכוונה — העבודה מלמטה למעלה, החל מענין המצוות: "לא תעשון אתי גו" ו"מזבח אדמה תעשה לי גו", ועד לענין התורה: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", שע"ז נעשה ענין היחוד ועד להיחוד של המטה ביותר; ולאח"ז וע"ז באים לידי הגילוי ד"וראו כל בשר גו" — "ובשביעית גו".

ח. עפ"ז יש לבאר ג"כ הטעם שהדין הראשון בפרשת משפטים הוא "כי תקנה עבד עברי גו" — דלכאורה אינו מובן⁴⁷:

(א) "כי תקנה עבד עברי גו" — קאי בעבד שמכרוהו בית-דין בגניבתו⁴⁸. ולכאורה: הרי עדיין לא נאמר עצם דין התשלומין בגנב (דאף שבעשרת הדברות נאמר⁴⁹ "לא תגנוב", הרי לא נזכר שם דין התשלומין), והדין ש"אם אין לו ונמכר בגניבתו"⁵⁰, וא"כ, למה מתחיל הכתוב לבאר את אופן המכירה — הרי זה סדר הפוך?!

(ב) ישנו הכלל "אתחולי בפורענותא לא מתחלינין"⁵¹, ואילו כאן מתחיל הכתוב מיד בענין של פורענות: לכל לראש — מדובר אודות גנב, ונוסף לזה, הרי הוא גם עני שאין לו מה לשלם, ועד כדי כך שאינו מוצא מי שילוה לו את הכסף כדי לשלם, כדי שלא יוצרכו למוכרו לעבד?

(ג) "אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג"⁵², "בזמן שישראל שרויין על אדמתן"⁵³, ולכן ישנם חילוקי דיעות⁵⁴ אם ה' נוהג בזמן בית

46 ר"ה לא, א. וש"נ. וראה תו"א שם.
47 ראה גם תו"מ סה"מ אדר ע' יח.
48 מכילתא ופרש"י עה"פ.
49 יתרו כ, יג.
50 פרשתנו כב, ב.
51 ב"ב יד, ב. וש"נ.
52 גיטין סה, א. וש"נ.
53 חינוך מצוה מב.
54 ראה אנציק' תלמודית ערך יובל ס"ב (כרך כב ע' קבו ואילך). וש"נ.

שני (ועד"ז במדבר). וא"כ, אינו מובן: מדוע פותח הכתוב בענין שאינו נוהג לדורות, ולא בענין הנוהג לדורות?

ט. ויובן בהקדמת ביאור החילוק בין עבד כנעני לעבד עברי (כידוע שבעבדים בכלל ישנם ג' דרגות — עבד כנעני, עבד עברי ואמה העברי):

עבד כנעני — "בהפקירא ניחא לי"⁵⁵, והיינו, שמצד עצמו ה' עושה על מנת להכעיס, ומה שעובד את רבו הוא מצד יראת העונש בלבד. משא"כ עבד עברי — לא שייך אצלו הענין ד"בהפקירא כו".

וכמבואר בדרושי חסידות⁵⁶, שבבחי' עבד עברי לא שייך ענין פריקת עול, אלא בחי' גניבה בלבד, בדוגמת גנב שאומר "שלא יראני אדם"⁵⁷ — אדם העליון, או נפש האלקית, כמארז"ל⁵⁸ "אתם קרויין אדם", דקאי על נה"א, אבל אילו ה' יודע שבחי' אדם רואהו — לא ה' חוטא, כיון שאין בו חוצפה ופריקת עול.

וכמארז"ל⁵⁹ "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות", דהיינו שהרוח שטות מכסה על האמת, ונדמה לו שאין רואים אותו. וזהו ג"כ ביאור מאמר ר' יוחנן בן זכאי⁶⁰ "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. . ולואי, תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם".

וזהו שהכתוב מתחיל בדין עבד עברי — כי, מיד לאחרי מתן-תורה לא שייך מצב של "עבד כנעני" (פריקת עול), כי אם מצב של "עבד עברי" (גניבה) בלבד. והיינו, שמצד סילוק השכינה לאחרי מ"ת, כמ"ש⁶¹ "במשוך היוכל גו" (שהכוונה בזה היא בכדי שיהי' ענין העבודה מלמטה למעלה, שזהו התכלית (כנ"ל ס"א)) — עלול האדם לחשוב "שלא יראני אדם" (העליון).

[האמת היא שגם עכשיו צ"ל לימוד התורה כמו בשעת מ"ת ממש, כמארז"ל⁶² "מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה

55 גיטין יג, א. וש"נ.
56 ראה דרך חיים (שער התפלה) פס"ו סע"א.
57 יתרו יט, יג. וראה תו"מ חכ"ח ע' 79.
58 ל' חז"ל — ברכות כח, ב. וראה ב"ק וש"נ.
59 עט, ב.
60 ברכות כב, א. וש"נ. וראה תו"א יתרו 58 יבמות סא, רע"א. וש"נ.
61 סו, ב. ובכ"מ.
59 סוטה ג, א.